

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

**ПРОДОВОЛЬЧА ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ:
ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ**

*присвяченої 125-річчю Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

**Секція 4. Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни
та глобальних викликів**

**25 травня 2023 року
Київ, Україна**

Організатор конференції:

Національний університет біоресурсів і
природокористування України

Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. Міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ, 2023. С. 358.

Матеріали конференції подано в авторській редакції.

У збірнику подано результати обговорення актуальних проблем, перспектив і шляхів забезпечення продовольчої та екологічної безпеки в умовах війни, плану відновлення України, сталого розвитку світу в контексті глобальних і регіональних викликів, трансформації суспільства та формування нової парадигми розвитку.

Редакційна колегія:

Ніколаєнко С. М. (відповідальний редактор), Кваша С. М., Кондратюк В. М., Ткачук В. А., Шинкарук В. Д., Барановська О. Д., Баль-Прилипка Л. В., Братішко В. В., Глазунова О. Г., Гриценко І. С., Діброва А. Д., Євсюков Т. О., Каплун В. В., Коломієць Ю. В., Кононенко Р. В., Васишин Р. Д., Мельник В. І., Остапчук А. Д., Отченашко В. В., Рудик Я. М., Ружило З. В., Савицька І. М., Тонха О. Л., Цвіліховський М. І., Яра О. С.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

**ПРОДОВОЛЬЧА ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ
ВІДБУДОВИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ**

*присвяченої 125-річчю Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

Секція 4. Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів

Відповідальний за випуск: **Отченашко В. В.**

© НУБіП України, 2023.

УДК 811.161.2: 81'37

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ТА УКРАЇНІЗАЦІЯ АГРОБІОЛОГІЧНОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ЗА УМОВ СЯГОДЕННЯ

Меженський В.М., доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник (mezhl1956@ukr.net)

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ*

Агрономічне та ботанічне називництво пов'язано з використанням рослин для різних потреб та сільськогосподарською діяльністю. З ХІХ століття почалося наукове опрацювання народних назв рослин, а справжній розквіт української наукової термінологічної роботи відбувся у 1917–1930 рр. У підсумку Інститут української наукової мови уклав і видав понад фахових 30 словників. Проте у 1930-х роках інститут було ліквідовано, науковців-укладачів словників – репресовано, а самі словники – заборонено. Офіційною компанією СРСР стала деукраїнізація всіх ланок науки й освіти, з наступним фізичним знищенням української інтелігенції та власне геноцидом усього українського народу. У 1950-х роках розпочався черговий етап деукраїнізації шляхом надавання переваги російським термінам за принципом мінімальних розбіжностей у термінології. Наслідки тривалої деукраїнізації та зросійщення мови протягом кількох поколінь глибоко вкоренилися, що потребує усвідомленої та наполегливої праці з їхнього подолання. Термінологія повинна розвиватися на національних засадах і традиціях, з очищенням мови від зайвих запозичень.

Сучасні публікації з агрономії та садівництва рясніють назвами рослин, що поширені в російській мові, зокрема "грецький горіх" (замість "волоський горіх"), "персик" (замість "бросквина"), "кизильник" (замість "ірга"), "чорна смородина" (замість "смородина") тощо. У побутовій мові циркулюють російські за походженням назви "клубніка" (замість "полуниці"), "бояришник" (замість "глід"), "рози" (замість "троянди") тощо. Невмотивовані росіянізми замість збагачення нашої мови засмічують її, заміщуючи питомі українські назви. В українській мові рослини роду *Vicia* мають відповідну назву – *вика*, проте у Державному реєстрі сортів рослин України їх названо аналогічно до російської мови "горошком", тоді як в українській мові назва *горошок*, або *чина* стосується рослин іншого роду – *Lathyrus*. Українські назви рослин/культур у множині – *буряки*, *огірки*, *помідори*, *порічки*, *суніці* та інші почали вживати в однині, як це прийнято в російській мові, хоча в однині ці слова позначають лише окремих орган рослин чи рослинну особину. Так само під впливом російської мови рослина "абрикоса" перетворилася на "абрикос", хоча в українській мові останнє слово позначає лише окремих плід абрикоси. В українській мові назви плодівих дерев вживають в однині: *абрикоса*, *вишня*, *груша*, а назви їхніх плодів у множині: *абрикоси*, *вишні*, *груші*. Вельми продуктивним в українській мові для позначення плодівих рослин є афікс "-ина": *бросквина*, *журавлина*, *калина*, *лохина*, *малина*, *ожина*, *смородина*, *шипилина*. Отже культуру й саму рослину, яка є різновидом бросквини і має плоди з гладенькою неопушеною шкіркою, доцільніше позначати словом жіночого роду *нектарина*, тоді як *нектарином* варто називати лише її плід. В індоєвропейських мовах назви плодівих дерев асоціюються з плодоношенням, жіноцтвом, родючістю, тому такі слова, як правило, відносять до жіночого роду.

Українська мова допускає вільний, гнучкий порядок слів у реченні. Найхарактернішим для неї є прямий, або звичайний порядок слів. Він притаманний науковому стилю української мови, коли узгоджене означення вживається перед означуваним словом (прикметник передує іменнику). Саме так в системі агробіологічної номенклатури утворено двослівні назви сільськогосподарських культур, зокрема: *ведмежий горіх*, *китайська слива*, *м'яка тишениця*, *озиме жито*, *цукрові буряки*, *ярий ячмінь* тощо. Проте на агробіологічну систему назв, яка базується на назвах культур, сильно впливає ботанічна номенклатура таксонів, унаслідок чого відбувається змішування назв,

що позначають різні об'єкти, тому варто чітко розрізнявати наукові назви таксонів, культономени та звичайні назви рослин. Дехто сприймає назви культур через призму ботанічної номенклатури, довільно змінюючи порядок слів на зворотній, як от: *горіх ведмежий*, *слива китайська*, *пшениця м'яка*, *жито озиме*, *буряк цукровий*, *ячмінь ярий*, проте ботанічні назви цих рослин зовсім інші: *ліщина горіхова* (*Corylus colurna*), *слива вербова* (*Prunus salicina*), *пшениця літня* (*Triticum aestivum*), *жито хлібне* (*Secale cereale*), *буряк звичайний* (*Beta vulgaris*), *ячмінь звичайний* (*Hordeum vulgare*). Таке написання наукових українських назв рослин зі зворотнім порядком слів, спочатку родова назва (іменник), а потім видовий епітет (здебільшого прикметник) є виключенням з прямого порядку слів у науковому стилі української мови. Другим виключенням є застосування зворотного порядку слів в абеткових покажчиках термінів, коли на перше місце ставлять опорне слово словосполучки, а потім залежні від нього слова. Наприклад: **капуста** білокачанна, **капуста** брюсельська, **капуста** цвітна, **капуста** червоноголова тощо. Агрономи, не обізнані з відмінностями агробіологічної та ботанічної номенклатури, сприйняли зворотній порядок слів абеткового покажчика як відповідник назвам таксонів і почали використовувати ці словосполучки як назви різних видів. Насправді вони є назвами культур, що сформувалися на базі лише одного таксону видового рівня – *капусти городньої* (*Brassica oleracea*). Внутрішньовидову класифікацію сільськогосподарських культур слід здійснювати згідно зі спеціально для цього створеним Міжнародним кодексом номенклатури культурних рослин, який оперує назвами культонів, а не за Міжнародним кодексом номенклатури для водоростей, грибів і рослин, який застосовують для упорядкування назв таксонів.

На початку ХХІ століття написання назв традиційних культур в наукових публікаціях сільськогосподарського профілю відповідало науковому стилю літературної української мови. Проте упродовж останнього двадцятиріччя явище заміни назв культур назвами, які за формою наслідують видові назви набуло загрозливих обертів. Така неосмислена заміна назв через явища психічної індукції та психічного зараження руйнує систему агробіологічної номенклатури й суперечить нормам наукового стилю. Водночас, у наукових працях біологічного профілю назви культонів і таксонів відповідають прямому порядку слів наукового стилю.